

Färdplan för omställning till hållbar ekonomisk utveckling

Del 1: Uppmaning till beslutsfattare

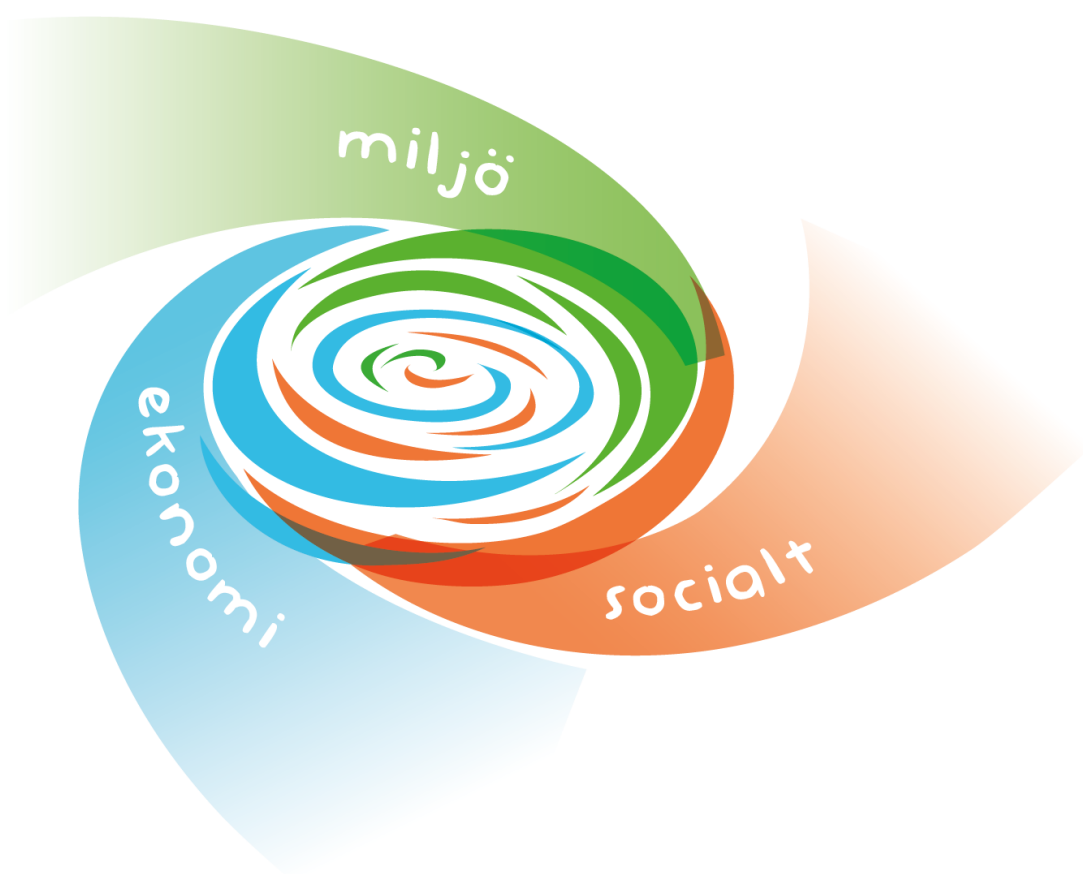

Illustration: Airi Iliste

Maj 2023

Inledning

Omställningen till ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbart samhälle är avgörande både för att Sverige ska nå de globala målen i Agenda 2030 och för att säkra svensk konkurrenskraft i omvärlden. För att lyckas behöver vi på allvar förstå ekonomins¹ viktiga roll i omställningen och hur den behöver styras för att bättre stödja transformationen till hållbar utveckling.

Ekonomins betydelse för miljökrisen vi idag befinner oss i kan inte överskattas. Särskilt framträdande är kriserna när det gäller klimat och biologisk mångfald. Historiska investeringar i fossila bränslen och fossil infrastruktur har varit avgörande för utvecklingen av den fossila ekonomin, och fortsatta fossila investeringar håller oss kvar i denna.² Att förändra de finansiella flödena är därför nödvändigt för omställningen.

Både i Sverige och internationellt har ett arbete inletts med just detta. På EU-nivå tydliggör taxonomin finansmarknadens betydelse i den gröna omställningen och blir på så sätt ett EU-gemensamt ramverk för omställningen av ekonomin. Med det nya direktivet för företags hållbarhetsredovisning (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD) har de europeiska bolagen snart inget annat val än att ställa om eller förklara varför de inte framtidssäkrar sin verksamhet. De ökade kraven på transparens och tillförlitlig hållbarhetsdata, som nu stegvis införs, kommer att öka trycket på samhällets aktörer att agera mer hållbart. Men det räcker inte för att vi ska klara av att ställa om i tid. Så länge våra ekonomiska system premierar kortsiktighet framför hållbar utveckling saknas tillräckliga incitament för att ställa om snabbare.

¹ Med "ekonomi" avses hela ekonomin, alltså både samhällsekonomin, den offentliga ekonomin, finansmarknaden, företagsekonomin, privatekonomin.

² European Environment Agency, *Relative change in main global economic and environmental indicators*, 2021. Tillgänglig: [Relative change in main global economic and environmental indicators — European Environment Agency \(europa.eu\)](https://www.eea.europa.eu/en/indicators/relative-change-in-main-global-economic-and-environmental-indicators) (hämtad 2023-05-21).

Som svar på detta behov av att öka takten i omställningen har Nationella samordnaren för Agenda 2030 (Samordnaren)³ tillsammans med centrala aktörer för marknaden och samhället tagit fram en färdplan för omställning till hållbar ekonomisk utveckling inom planetens gränser och i enlighet med agendans kärnprincip om att ingen ska lämnas utanför. Syftet är att göra ekonomin till motor för omställningen, och underlätta för svenska aktörer att gå före i pågående samhällstransformation och därmed stärka Sveriges globala konkurrenskraft.

Denna skrift är den första av tre delar i färdplanen.

Del ett består av en uppmaning till beslutsfattare på alla nivåer i samhället – inom politiken, näringslivet, offentlig sektor, akademi och civilsamhälle – att agera för hållbar ekonomisk utveckling och här presenteras tre centrala utgångspunkter som grund för omställning. Del två består av rekommendationer, riktade till politiken respektive marknadens och samhällets aktörer. Del tre är en beskrivning av processen genom vilken Samordnaren tagit fram färdplanen.

³ För regeringens kommittédirektiv till Samordnaren se: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2020/02/dir.-202017>. För mer information om Samordnarens arbete se: <https://agenda2030samordnaren.se/>

Samhällsaktörerna bakom färdplanen

Nedan de samhällsaktörer i referensgruppen till Forum hållbar ekonomi som gemensamt står bakom denna färdplan tillsammans med den Nationella samordnaren för Agenda 2030, Gabriel Wikström:

Axfood

Fairtrade Sverige

Global Compact Network Sweden

Kungliga Tekniska högskolan

Landsorganisationen

Malmö universitet

Naturskyddsföreningen

Ramboll

Swedbank

Swedwatch

Volvo Cars

I referensgruppen till Forum hållbar ekonomi har följande företag och myndigheter medverkat i dialogen och bistått Samordnaren med kunnskap och expertis i arbetet med att ta fram riktlinjer och förslag på åtgärder för omställningen till hållbar ekonomisk utveckling:

Ekonomihögskolan vid Lunds universitet

Finansinspektionen

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys

Naturvårdsverket

Riksbanken

Spotify

Tillväxtverket

Tredje AP-fonden

Innehållsförteckning

Inledning	2
Samhällsaktörerna bakom färdplanen	4
Uppmaning till beslutsfattare att agera för omställning till hållbar ekonomisk utveckling	6
Ekonomi som motor för omställningen	8
En ekonomi inom planetens gränser	9
En ekonomi som är cirkulär	11
En ekonomi som inte lämnar någon utanför.....	12
En ekonomi som skapar konkurrenskraft.....	13
Tre avgörande utgångspunkter för att göra ekonomin till motor i omställningen	17
1. Gör det lagligt, lätt och lönsamt att agera hållbart	17
2. Verka för öppenhet, transparens och samverkan.....	19
3. Utveckla ledarskap för samhällstransformation	21

Uppmaning till beslutsfattare att agera för omställning till hållbar ekonomisk utveckling

Under senare år har världen drabbats av den ena krisen efter den andra: en pandemi, värmeböljor, skogsbränder och översvämningar, ökat hot mot vår biologiska mångfald, krig och inflation med en energi- och levnadskostnadskris som följd. Samhället står inför stora utmaningar och vår beslutsförmåga, våra ekonomiska ramverk och samhällssystem kommer fortsatt sättas på prov. Vi behöver nu på allvar göra allt vi kan för att påskynda en omställning till hållbar utveckling som gör våra samhällen mer resilienta.

Med FN:s globala mål för hållbar utveckling har världens länder kommit överens om Agenda 2030 som vår handlingsplan för omställning till ett hållbart samhälle för människorna, planeten och välståndet.⁴ Denna omställning till en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar värld förutsätter en genomgripande samhällstransformation. Att planera vår väg in i en hållbar framtid kräver modiga politiska beslut och att samhällsinstitutioner, företag, civilsamhällesorganisationer och medborgare förändrar sina beteenden och börjar agera på nya sätt. För det krävs kunskap om och insikt i vilka hinder som finns i nuvarande samhällsstrukturer. Vi behöver också utmana befintliga strukturer och system med innovation över sektorsgränser och på helt nya nivåer. Politiska och kulturella föreställningar om vad som är möjligt måste prövas och omformas.

Men tiden är knapp. 2030 är inte enbart ett politiskt satt årtal utan även det år då utsläpp av växthusgaser måste ha halverats för att vi ska ha en chans att nå 1,5-gradersmålet.⁵ Genomgripande förändringar måste med andra ord ske på mycket kort tid. För att klara överenskomna mål för hållbar utveckling, enligt Agenda 2030 men också särskilt enligt Parisavtalet och Kunming-

⁴ Prop. 2019/20:188 Sveriges genomförande av Agenda 2030. Tillgänglig: [Prop. 2019/20:188 - Riksdagen](#).

⁵ IPCC, *Synthesis report of the IPCC Sixth assessment report (AR6): Summary for Policymakers*, 2023. Tillgänglig: [IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf](#).

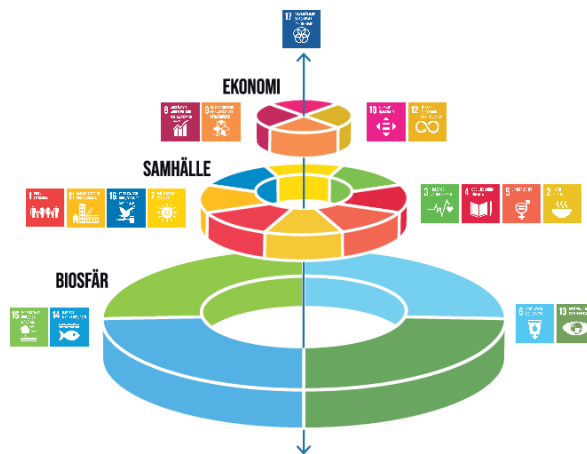
Montrealramverket⁶ för biologisk mångfald, behöver vi öka takten i omställningen. Ju längre tid vi väntar desto svårare, dyrare och mer omfattande blir hanteringen av klimat- och miljökrisens konsekvenser, och med den tilltagande sociala utmaningar.

Det krävs stora investeringar för att finansiera omställningen, bland annat inom infrastruktur, energi och teknologi. Det innebär att befintliga källor till finansiering, såväl offentliga som privata, måste styras mot mer hållbara reala investeringar.⁷ Ekonomin är här helt avgörande för att vi ska lyckas. Ekonomin styr utvecklingen, och ekonomin behöver också styras för att nå de mål vi som samhälle sätter upp. Det krävs därför en omställning av det ekonomiska systemet i syfte att ekonomin ska fungera styrande mot de av riksdag och regering beslutade målen för hållbar utveckling. Ekonomin ska vara ett medel för att uppnå samhällliga mål inom planetens gränser, inte ett mål i sig. Ett sätt att illustrera det ömsesidiga beroendet mellan ekonomin, samhället och miljön samt agendans tre dimensioner (miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet) är genom den så kallade Bröllopstårten⁸ med de globala målen för hållbar utveckling. Bottenlagret i tårten utgörs av biosfären, som består av fungerande ekosystem med rik biologisk mångfald, stabilt klimat, rent vatten, friska hav och välbalanserad markanvändning.

⁶ Convention on Biological Diversity, *Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework*, CBD/COP/DEC/15/4, 19 December 2022, Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework. Tillgänglig: [15/4. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework \(cbd.int\)](#).

⁷ Finansinspektionen, *Färdplan för en hållbar finansmarknad*, 2022. Tillgänglig: "[Färdplan för en hållbar finansmarknad](#)", 2022.pdf

⁸ Bröllopstårten med FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling och en bättre värld för alla, lanserades av miljöprofessor Johan Rockström vid Stockholm Resilience Center och indiske miljöekonomen Pavan Sukhdev för att visa hur oskiljaktiga de tre p-na i triple bottom line (3BL) – planet, people, profit – är. Se Stockholm Resilience Centre, *The SDGs Wedding Cake*, 2016. Tillgänglig; [The SDGs wedding cake - Stockholm Resilience Centre](#) (hämtad 2023-05-25).

Figur 1. Stockholm Resilience Centers så kallade bröllopstårtemodell

Tårtmodellen synliggör biosfären som fundamentet för mänsklig välfärd och utveckling med ekonomin som ett medel för att nå samhällliga mål som ingen fattigdom, ingen hunger, god hälsa, god utbildning och fred. Ekonomin kan därmed inte ses som frikopplad från biosfären och samhället, och inte heller bör ekonomiskt välstånd vara ett mål i sig utan en länk till dessa. Ekonomin är ett medel för att nå samhällliga mål inom planetens gränser.

Ekonomin som motor för omställningen

Samordnaren har tagit initiativ till en tvärssektoriell dialog om hur olika samhällsaktörer som stora företag, myndigheter, universitet, fackförbund och civilsamhällesorganisationer kan arbeta för att driva omställningen med den ekonomiska dimensionen i Agenda 2030 som utgångspunkt. Genom initiativet Forum hållbar ekonomi har vi utvecklat en samtalsplattform för utbyte av kunskap, erfarenheter och idéer. Utgångspunkten för dialogen har varit att tillsammans försöka förstå hur vi kan och måste utveckla vårt ekonomiska system för att öka takten i omställningen.

Tillsammans med 19 aktörer,⁹ som representerar olika perspektiv och kompetenser från hela samhället, har vi nu tagit fram gemensamma utgångspunkter som grund för en färdplan för omställning till hållbar ekonomisk utveckling med Agenda 2030 som ramverk, men också med särskilt fokus på Parisavtalet och Kunming-Montrealramverket. Färdplanen riktar sig till beslutsfattare på alla nivåer i samhället inom politiken, näringslivet, offentlig sektor, akademi och civilsamhälle, som arbetar för att förverkliga omställningen. Syftet är att öka takten genom att göra ekonomin till motor i omställningen. Vägen dit är genom såväl omfattande reformer som små och stora initiativ tillsammans med samhällets olika aktörer. Det handlar om att identifiera hur ekonomiska incitament och styrmedel kan användas och utformas för att stödja och påskynda omställningen till det hållbara samhället.

Med färdplanen vill vi formulera en gemensam förståelse för vad hållbar ekonomisk utveckling innebär i praktiken genom att lyfta ett antal övergripande principer som är tänkta att vägleda såväl politiken som marknadens och samhällets olika aktörer i styrning och ledning. Därutöver ger färdplanen också exempel på åtgärder om vad som behöver göras, både på längre sikt och här och nu.

En ekonomi inom planetens gränser

En grundförutsättning för hållbar utveckling är att samhällsutvecklingen håller sig inom de planetära gränserna och inte överskrider jordens biologiska kapacitet.¹⁰ Att tillgodose mänsklighetens behov av livsmedel, energi, vatten, mineraler och råmaterial utan att skada den biologiska mångfalden samt att

⁹ I Forum hållbar ekonomis referensgrupp har ingått: Axfood, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet, Fairtrade, Finansinspektionen, Global Compact Network Sweden, Kungliga Tekniska högskolan, Landsorganisationen, Malmö universitet, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Naturskyddsföreningen, Naturvårdsverket, Ramboll, Riksbanken, Spotify, Swedbank, Swedwatch, Tillväxtverket, Tredje AP-fonden, Volvo Cars.

¹⁰ Rockström, J. et al., "A safe operating space for humanity". *Nature*, 461, 2009, s. 472–475. Tillgänglig: [A safe operating space for humanity | Nature](#).

säkerställa ett hållbart nyttjande av ekosystemtjänster,¹¹ är direkt avgörande för vår överlevnad.¹²

Men de planetära, livsuppehållande systemen fortsätter att skadas i en exponentiell takt. Hittills har detta ofta adresserats med att försöka lösa de enskilda problem som uppstår samt genom mindre förändringar av de processer som ger upphov till dem. Men detta är bara att mildra symptomen av en ohållbar utveckling. Vårt ekonomiska system idag leder ofta till en kortsiktighet som gör att ekonomiska incitament för omställning saknas. Att inrikta resurserna på kortsiktiga anpassningar av det rådande systemet riskerar i längden att endast fördröja övergången till lösningar som håller över tid. Vi behöver därför *mer kunskap om och förståelse för* hur vår ekonomi behöver förändras för att bättre hushålla med såväl ekologiska som mänskliga resurser, samt ekonomins betydelse som verktyg i omställningsarbetet.

En stor utmaning är att dagens linjära ekonomi bygger på en affärslogik som tillåter utsläpp av växthusgaser och nyttjar jordens ändliga resurser på ett sätt och i en takt som riskerar att urholka naturens förmåga att försörja oss. Vi behöver därför också *definiera om ekonomisk framgång* så att framgångsbegreppet innefattar fler aspekter än endast ekonomisk tillväxt. Detta är nödvändigt för att vårt ekonomiska system ska stödja och verka för att nå hållbarhetsmålen i Agenda 2030, Parisavtalet och det globala Kunming-Montrealramverket för biologisk mångfald, som världens länder kommit överens om. Det handlar om att placera det ekonomiska systemet inom planetens gränser och säkerställa att den utveckling som tillfredsställer dagens behov inte äventyrar kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov och åtnjuta sina rättigheter.¹³ Ansvaret för kommande generationer

¹¹ Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Se: Naturvårdsverket, *Ekosystemtjänster*, utan datum. Tillgänglig: [Ekosystemtjänster \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se) (hämtad 2023-05-21).

¹² UNDP, *Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald – Globala målen*, 2022. Tillgänglig: [Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald](#) (hämtad 2023-05-21).

¹³ Brundtlandkommissionen, *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, 1987. Tillgänglig: [Our Common Future \(un-documents.net\)](https://un-documents.net).

fastställs också i den svenska regeringsformen, 1 kap. 2 §: "Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer".¹⁴ Generationsmålet är likaså det övergripande målet för Sveriges miljömålssystem: att Sverige till nästa generation ska ha löst de stora miljöproblemen, och detta utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.¹⁵

En ekonomi som är cirkulär

Vårt välbefinnande, vår hälsa och våra jobb är beroende av miljön och därför behöver vi skydda våra ekosystem och bromsa klimatförändringarna. Det innebär att vi i grunden måste förändra vårt sätt att producera, konsumera och leva och göra ett skifte till en långsiktigt hållbar resursanvändning. Det handlar om att både *minska mängden resurser vi utvinner och använder, att använda de resurser vi utvinner mer effektivt, samt att minimera mängden avfall resursanvändningen ger upphov till*. Vi behöver ställa om till en cirkulär ekonomi där resurser används effektivt i giftfria cirkulära flöden och ersätter nytvunna material,¹⁶ och helt enkelt få ut mer av mindre.

Mot bakgrund av att Sveriges materiella fotavtryck ökar trendmässigt (även om det varierar enstaka år),¹⁷ är *omställningen till hållbara konsumtions- och produktionsmönster* en av våra största utmaningar. Ett för EU och Sverige gemensamt formulerat mål är att minimera det vi idag betraktar som slutgiltigt

¹⁴ 1 kap. 2 § Regeringsformen (1974:152). Tillgänglig: [Svensk författningssamling \(1974:152\) - Riksdagen](#).

¹⁵ Miljömålssystemet antogs av Sveriges riksdag 1999 och består av ett generationsmål, 16 miljö kvalitetsmål samt ett antal etappmål inom områdena avfall, biologisk mångfald, farliga ämnen, hållbar stadsutveckling, luftföroreningar och klimat. Se: Sveriges miljömål, *Generationsmålet*, 2023. Tillgänglig: [Generationsmålet - Sveriges miljömål \(sverigesmiljomal.se\)](#) (hämtad 2023-05-21).

¹⁶ Regeringskansliet, *Cirkulär ekonomi - Handlingsplan för omställning av Sverige*, 2021. Tillgänglig: [Cirkulär ekonomi - Handlingsplan för omställning av Sverige - Regeringen.se](#) (hämtad 2023-05-21).

¹⁷ Statistiska Centralbyrån, *Inhemsk materialkonsumtion per capita, uppdelat på olika materialkategorier, Sverige 1998-2021*, 2022. Tillgänglig: [Inhemsk materialkonsumtion per capita, uppdelat på olika materialkategorier, Sverige 1998-2021 \(scb.se\)](#) (hämtad 2023-05-21).

avfall och utnyttja energin i det som inte kan återvinnas,¹⁸ utan att det leder till att utsläppen av växthusgaser och andra föroreningar ökar. Vi behöver dessutom ersätta fossila råvaror med förnybara och biobaserade råvaror utan att biologisk mångfald och övriga ekosystemtjänster påverkas negativt.

En ekonomi som inte lämnar någon utanför

En förutsättning för hållbar samhällsutveckling inom de planetära gränserna är en rättvis fördelning av resurser samt ekonomiskt, socialt och politiskt inflytande i samhället.¹⁹ Enligt agendans kärnprincip *lämna ingen utanför* ska de globala målen nås för alla människor, i alla delar av samhället. Många av de centrala principer som uttrycks i Agenda 2030 är även tydligt formulerade i svensk grundlag, däribland "att det allmänna ska trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa".²⁰

Att säkerställa en rättvis omställning inom planetens gränser där ingen lämnas utanför betyder att ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet hela tiden måste beaktas. Det handlar dels om att säkerställa inkluderande beslutsfattande och en jämställd och jämlik fördelning av makt och inflytande, dels om att bygga den tillit som krävs för att beslut ska vara effektiva. Det handlar även om att vi måste få syn på att olika grupper har olika förutsättningar i samhället och hur dessa påverkas olika av både miljöförändringar och den gröna omställningen.²¹ Vi behöver helt enkelt säkerställa att omställningen bidrar till att öka jämställdhet och jämlikhet och inte tvärtom. Det betyder både att *se till att kostnaden för den gröna*

¹⁸ EU:s direktiv för avfallshierarki som är antaget i svenska miljöbalken. Se: Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. Tillgänglig: [EUR-Lex - 02008L0098-20180705 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

¹⁹ UNDP, *Mål 10: Minskad ojämlikhet - Globala målen för hållbar utveckling*, 2022. Tillgänglig: [Mål 10: Minskad ojämlikhet](#) (hämtad 2023-05-21).

²⁰ 1 kap. 2 § Regeringsformen (1974:152). Tillgänglig: [Svensk författningssamling \(1974:152\) - Riksdagen](#).

²¹ Prop. 2019/20:188 *Sveriges genomförande av Agenda 2030*. Tillgänglig: [Prop. 2019/20:188 - Riksdagen](#).

omställningen inte förpassas till utsatta grupper inom Sverige, andra delar av världen eller framtida generationer, och om att säkerställa att de värden som skapas av omställningen fördelas jämnt. En upplevd orättvisa i klimatpolitiken bidrar också negativt till acceptansen för miljö- och klimatåtgärder, särskilt när resurssvagare grupper är de som drabbas hårdast.²² En rättvis omställning till hållbar utveckling handlar om hur vi som samhälle tar hand om våra medborgare och innebär att mänskliga rättigheter, levnadslöner och anständiga arbetsvillkor, jämställdhet och antikorrup­tion särskilt behöver prioriteras. Vi behöver också beakta att människor över hela världen har koppling till svensk ekonomi genom de globala värdekedjorna, vilket medför ett särskilt ansvar att hantera negativa konsekvenser för bland annat arbetstagarnas rättigheter också utanför Sveriges gränser.

Strukturell ojäms­stäldhet och ojämlighet följer mönster som upprepas tills vi aktivt gör något annat. För att tillförsäkra oss att ingen lämnas utanför i omställningen till hållbar ekonomisk utveckling behöver vi säkerställa att *beslut föregås av analys av och förståelse för vilka målgrupper som påverkas och på vilket sätt*. Klimat- och miljörisker liksom säkerhetspolitiska utmaningar och finansiella riskbedömningar behöver därför kompletteras med sociala och bredare fördelningspolitiska konsekvensanalyser.

En ekonomi som skapar konkurrenskraft

Sverige betraktas ofta som ett föregångsland i omställningen till hållbar

²² Bergquist, M. et al., "Meta-analyses of fifteen determinants of public opinion about climate change taxes and laws". *Nature Climate Change*, 12, 2022, s. 235–240. Tillgänglig: [Meta-analyses of fifteen determinants of public opinion about climate change taxes and laws | Nature Climate Change](#); Fairbrother, M. et al., "Political trust and the relationship between climate change beliefs and support for fossil fuel taxes: Evidence from a survey of 23 European countries", *Global Environmental Change*, 59, 2010. Tillgänglig: [Political trust and the relationship between climate change beliefs and support for fossil fuel taxes : Evidence from a survey of 23 European countries \(diva-portal.org\)](#); Dechezleprêtre, A. et al., "Fighting climate change: International attitudes toward climate policies", *OECD Economics Department Working Papers* no. 1714, 2022. Tillgänglig: [Fighting climate change: International attitudes toward climate policies | OECD Economics Department Working Papers | OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](#); Høst, J., Lauritzen, F., och Popp, S., "A Socially Sustainable Green Transition in the Nordic Region: An analysis of the inequality-creating effects of the green transition and the opportunities to promote a socially sustainable green transition", *Nordiska ministerrådet*, NordPub 2020:056, 2020. Tillgänglig: [A socially sustainable green transition in the Nordic region \(norden.org\)](#).

utveckling med tillgång till förnybar energi, en hög andel utbildad arbetskraft och svenska industriföretag i framkant i den gröna omställningen. Högt ställda miljömål och politikens uttalade mål om att göra Sverige till världens första fossilfria välfärdsland senast 2045 har drivit på utvecklingen. I takt med växande efterfrågan på cirkulära lösningar i kombination med ökad global konkurrens behöver vi gå före i omställningen och därmed *stärka svensk konkurrenskraft internationellt*. Omställningen till en fossilfri och cirkulär ekonomi är avgörande både för att Sverige ska uppnå sina miljö- och klimatmål och de globala målen i Agenda 2030 samt för att bibehålla näringslivets konkurrenskraft globalt.²³

I många avseenden är EU vår garant för samhällstransformationen till hållbar utveckling i världen just nu. Med den europeiska gröna given²⁴ är målet att göra EU till ett klimatneutralt, rättvist och välmående samhälle med en modern, resurseffektiv och konkurrenskraftig ekonomi senast 2050. EU:s andra handlingsplan för cirkulär ekonomi²⁵ är en viktig del av den liksom EU:s utsläppshandelssystem (EU ETS),²⁶ som med Fit for 55-lagarna²⁷ i hamn innebär att EU får ett klimatpolitiskt ramverk på plats. Av betydelse är också införandet av det nya Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD-direktivet)²⁸ för hållbarhetsrapportering samt kommande lagstiftning om obligatorisk "due diligence" för att hantera risker kopplade till mänskliga rättigheter och miljö i

²³ Regeringskansliet, *Cirkulär ekonomi – Handlingsplan för omställning av Sverige*, 2021. Tillgänglig: [Cirkulär ekonomi - Handlingsplan för omställning av Sverige - Regeringen.se](#) (hämtad 2023-05-21).

²⁴ Europeiska kommissionen, *EU:s helhetsgrepp på hållbar utveckling*, utan datum. Tillgänglig: [EU:s helhetsgrepp på hållbar utveckling \(europa.eu\)](#) (hämtad 2023-05-21); Europeiska rådet, *Den europeiska gröna given*, 2022. Tillgänglig: [Den europeiska gröna given - Consilium \(europa.eu\)](#) (hämtad 2023-05-25).

²⁵ Europeiska kommissionen, *En ny handlingsplan för den cirkulära ekonomin*, COM(2020) 98, 2020. Tillgänglig: [EUR-Lex - 52020DC0098 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

²⁶ Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and amending Council Directive 96/61/EC. Tillgänglig: [EUR-Lex - 02003L0087-20230301 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

²⁷ Europeiska rådet, *Fit for 55*, 2023. Tillgänglig: [Fit for 55 - The EU's plan for a green transition - Consilium \(europa.eu\)](#) (hämtad 2023-05-30).

²⁸ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. Tillgänglig: [EUR-Lex - 32022L2464 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

värdekedjan, Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)²⁹. Dessa politiska överenskommelser mellan medlemsländerna är avgörande för att skapa långsiktiga spelregler för samhällets aktörer i den pågående omställningen och för att ställa om kapitalflöden i mer hållbar riktning.

Med införandet av EU:s taxonomi skapas en gemensam ram för en första nivå av hållbar finansiering som innebär att investerare, företag och beslutsfattare kan identifiera och jämföra investeringar utifrån gemensamma definitioner av vad som är hållbart. Implementeringen har redan börjat för stora bolag från och med 2022 med stegvisa utökningar som innebär att även små och medelstora företag senast 2028 kommer att omfattas av kraven på transparens och tillförlitlig hållbarhetsdata.³⁰

Problemet är bara att det inte räcker för att vi ska klara av att ställa om i tid. På sju år måste vi halvera utsläppen och gå från en ökning av växthusgaser i atmosfären på 1–2 procent per år till i storleksordningen 5–10 procents utsläppsminskningar varje år, för att nå en fossilfri världsekonomi om mindre än 30 år.³¹ Tiden börjar rinna ut och risken är att takten i vilken utsläppen behöver minska överskrider vad ekonomier och samhällen är kapabla att hantera. Samtidigt kan vi inte förvänta oss att människor mitt i galopperande inflation, ekonomisk recession och krig i Europa också ska engagera sig i att lösa världens miljöproblem. Därför måste vi göra det lätt för samhällets aktörer att följa med i omställningen till en cirkulär ekonomi inom planetens gränser och med ansvar för kommande generationer som inte lämnar någon utanför. För

²⁹ Förslaget bygger på FN:s och OECD:s riktlinjer samt OECD:s guide för due diligence, Se: Directorate-Generale for Justice and Consumers, *Proposal for a Directive on corporate sustainability due diligence and annex*, 2022. Tillgänglig: [Proposal for a Directive on corporate sustainability due diligence and annex \(europa.eu\)](#), samt: Sveriges Riksdag, *Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet*, COM(2022) 71, 2022. Tillgänglig: [Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet Fakta-pm om EU-förslag 2021/22:FPM71 COM\(2022\) 71 - Riksdagen](#).

³⁰ Från och med 2026 omfattas även börsnoterade små och medelstora företag, små och icke-komplexa kreditinstitut och captive försäkringsföretag. Ett undantag kommer att vara möjligt för små och medelstora företag under en övergångsperiod, vilket innebär att de kommer att undantas från tillämpningen av direktivet fram till 2028. Se: Finansinspektionen, *Hållbarhetsredovisning*, 2022. Tillgänglig: [Redovisning | Finansinspektionen](#) (hämtad 2023-05-21).

³¹ Rockström, J. et al., "A roadmap for rapid decarbonisation". *Science*, 355:6331, 2017, s. 1269-1271. Tillgänglig: [A roadmap for rapid decarbonization | Science](#).

att öka takten behöver vi skapa förutsättningar för omställning genom ekonomiska incitament och styrning mot hållbar ekonomisk utveckling på ett sätt som stärker samhällets motståndskraft och samtidigt skapar konkurrensfördelar för svenska verksamheter internationellt.

Tre avgörande utgångspunkter för att göra ekonomin till motor i omställningen

Att respektera planetens gränser och ta ansvar för kommande generationer samt att säkerställa en rättvis omställning genom att inte lämna någon utanför är övergripande principer för färdplanen. Utifrån dessa har Forum hållbar ekonomi identifierat tre avgörande utgångspunkter för att öka takten i omställningen till hållbar ekonomisk utveckling:

1. Gör det lagligt, lätt och lönsamt att agera hållbart
2. Verka för öppenhet, transparens och samverkan
3. Utveckla ledarskap för samhällstransformation

1. Gör det lagligt, lätt och lönsamt att agera hållbart

Många av samhällets befintliga ekonomiska strukturer gör det svårt för marknadens och samhällets aktörer att agera hållbart. Ett kortsiktigt perspektiv präglar en stor del av ekonomin och nuvarande regelverk tillåter ibland ohållbart agerande samtidigt som ett hållbart agerande kan straffas. Hållbara alternativ är ofta dyrare för en enskild aktör även om det skulle vara samhällsekonomiskt fördelaktigt. Om vi vill ha ett hållbart samhälle i enlighet med Agenda 2030 behöver detta förändras. *Det behöver bli möjligt, enklare och åtråvärt för företag, organisationer, myndigheter, regioner, kommuner och medborgare att agera hållbart.*

Att göra det lagligt, lätt och lönsamt att agera hållbart berör de stora strukturerna inom vilka marknadens aktörer verkar. Det är dessa strukturer som bör vara grunden för omställningen. Då behövs förändringar av lagar och regler, av incitament och stimulanser, så att marknadens liksom samhällets

aktörer har förutsättningar och incitament för hållbart agerande. Vi behöver också ta bort andra hinder, identifiera och lösa ut målkonflikter samt skapa ekonomiska incitament för aktörer och individer att göra hållbara val i vardagen, på arbetsplatsen, i näringslivet, i civilsamhället samt i det offentliga. Det innebär också att samhällsutveckling och samhällelig framgång behöver definieras om till att inte bara röra ekonomisk tillväxt. För att beskriva en hållbar ekonomisk utveckling krävs en bredd av mätetal för mänskligt välbefinnande och välbefinnande liksom ekologiska indikatorer.

Politiken ansvarar för att utveckla förutsättningar och möjliggöra omställning på systemnivå

Politiken behöver skapa långsiktiga förutsättningar och spelregler som gör att hållbart agerande premieras. Politiken bör därmed verka för att undanröja hinder, skapa förutsättningar för företag att stärka konkurrenskraften, öka incitamenten för hållbart agerande och bidra till långsiktiga förutsättningar i den cirkulära omställning som redan pågår. Det handlar bland annat om att

- utforma styrmedel som bidrar till cirkulära material- och produktflöden och affärsmodeller samt att understödja forskning, innovation och teknikutveckling som främjar ett mer effektivt, cirkulärt och varsamt nyttjande av samhällets resurser
- ställa hållbarhetskrav t.ex. genom certifieringar, kvalitetsstandarder
- styrmedel som skatter, avgifter, subventioner och projektstöd motiverar, stimulerar och premierar hållbara lösningar och motiverar investeringar i främjande och proaktiva insatser för hållbar utveckling, samt att ekonomiska styrmedel som stödjer miljöskadlig verksamhet fasas ut
- säkerställa att samhällets aktörer kan agera lagligt när de väljer hållbara lösningar och, där det finns fog för det, förbjuda ohållbara alternativ samt säkerställa att detta tydligt uttrycks i lagen om offentlig upphandling.

Politiken ansvarar också för att det offentliga och våra trygghetssystem arbetar främjande och förebyggande med social inkludering i syfte att inte lämna någon utanför i utvecklingen. Därutöver behöver politiken verka för att säkerställa rättighetsbärares möjlighet till gottgörelse ifall rättigheter har kränkts. I det sammanhanget är det av vikt att agerande som främjar ohållbar utveckling beivras/får kännbara konsekvenser utifrån principen att förorenaren betalar.

Marknadens och samhällets aktörers ansvar

För marknadens och samhällets aktörer innebär detta att företag, organisationer, myndigheter, regioner och kommuner bland annat

- motiverar, stimulerar och premierar hållbara lösningar framför mindre hållbara alternativ
- fasar ut ohållbara alternativ i sin verksamhet
- motiverar sina intressentgrupper³² att välja hållbara lösningar samt välja bort ohållbara alternativ
- antar ett långsiktigt förhållningssätt till värdeskapande.

2. Verka för öppenhet, transparens och samverkan

Ingen enskild aktör kan själv lösa de utmaningar vi står inför. Samhällets alla aktörer behöver arbeta tillsammans för att driva på hållbarhetsomställningen. Att arbeta med social-ekologiska komplexa anpassningsbara system³³ kräver multipla perspektiv och mer av alla i form av samverkan, ansvarstagande och innovationsvilja, också utanför den egna verksamhetens kärnområden. Det krävs även bättre användning av redan befintlig kunskap genom att generöst dela med sig av den till varandra i partnerskap och samverkan. *Att samverka,*

³² Som t.ex. användare, medlemmar, medborgare, kunder, brukare, konsumenter, medarbetare, studenter, samarbetspartners, leverantörer.

³³ Komplexa anpassningsbara system kännetecknas av nätverk med dynamiskt interagerande agenter och komponenter som förändrar sina beteenden i respons till beteendet hos andra agenter och komponenter samt systemet i stort. Beteendet hos sådana system går inte att förutsäga utifrån beteendet hos individuella komponenter. Exempelvis är både marknader och ekosystem komplexa anpassningsbara system. Se: Stockholm Resilience Centre, *What are Complex Adaptive Systems?*, 2014. Tillgänglig: [What are complex adaptive systems? - Stockholm Resilience Centre](#) (hämtad 2023-05-21).

vara öppna och transparenta och dela med sig av data, kunskap, erfarenheter och kompetens är avgörande för att öka takten i omställningen, och minskar också riskerna och därmed kostnaderna för oförutsedda hållbarhetskriser och naturkatastrofer. Det stärker också förtroendet i samhället för berörda aktörer.

I det sammanhanget är EU:s taxonomi för hållbar finansiering avgörande för att ställa om kapitalflöden i mer hållbar riktning. En gemensam ram för hållbar finansiering har en nyckelroll i både genomförandet av Parisavtalet och Agenda 2030. Den innebär att bolagen förser investerare och andra intressenter med hållbarhetsinformation som är tillförlitlig och jämförbar.

Politiken ansvarar för att skapa förutsättningar som möjliggör och stödjer omställning på organisationsnivå

Politiken behöver skapa förutsättningar för och bidra till strategiska partnerskap, brett deltagande och samarbeten mellan aktörer som besitter olika kompetenser och inflytande i syfte att öka innovationstakten och påskynda en ömsesidig omställning till hållbar utveckling mellan näringslivet, akademien samt övrig offentlig sektor och ideella aktörer. Politiken ansvarar för att skapa strukturer som säkerställer att

- gemensamma ramverk för företag avseende hållbar finansiering, tillbörlig aktsamhet och riktlinjer kring hållbarhetsredovisning och uppföljning tas fram, anpassas och implementeras ändamålsenligt
- miljö- och klimatmål uppfylls och att staten i dessa avseenden går före t.ex. genom offentlig upphandling, regleringar, projektstöd och investeringar
- trygga den enskildes demokratiska rättigheter med möjlighet till insyn och påverkan genom offentlighetsprincipen, meddelarfriheten och källskyddet.

Marknadens och samhällets aktörers ansvar

För marknadens och samhällets aktörer innebär denna uppmaning att företag, organisationer, myndigheter, regioner och kommuner ska

- främja samverkan, transparens och öppenhet i hela sin värdekedja och i samråd med relevanta intressentgrupper
- vara öppna för partnerskap och kunskapsutbyte som syftar till att öka takten i transformationen till hållbar utveckling genom att pröva, omvärdera och omprioritera olika lösningar för omställning
- vara transparenta och uppriktiga genom att redovisa sina resultat oavsett utfall, samt tala öppet om identifierade risker och hur dessa hanteras
- internt premiera och efterfråga samverkan i processer och kunskapsdelning mellan olika affärsområden/avdelningar för att säkerställa att verksamhetens beslutsfattare har ett helhetsperspektiv och en förståelse för vilka ekonomiska, miljömässiga och sociala konsekvenser, deras olika beslut får.

3. Utveckla ledarskap för samhällstransformation

Omställningen till miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling möjliggörs genom stora och små beslut i vår vardag. Därför kommer den genomgripande omställningen av samhället att vara omöjlig att uppnå utan ett brett folkligt stöd och engagemang. Människors direkta möjligheter till inflytande och delaktighet i samhällstransformationen är absolut avgörande. Det är också nödvändigt att ta vara på de idéer och erfarenheter som människor kan bidra med för att lyckas öka takten. Expertkunskap är bara en pusselbit, lokal kunskap, relationell kunskap och levda erfarenheter är exempel på andra kunskapsformer som är nödvändiga för att hantera komplexa samhällsutmaningar.

För att klara den samhällstransformation som agendan syftar till behöver vi därför *höja den samhälleliga kunskapsnivån* om hur vi alla kan bidra i omställningsarbetet. Vi behöver också *utveckla ledare för transformation* som förstår att involvera medarbetare, medborgare och medmänniskor genom att stärka deras möjligheter till inflytande och delaktighet i samhällstransformationen.

För att åstadkomma verklig förändring behöver vi möjliggöra för och motivera fler människor att delta i förändringsarbetet; vi är alla ledare i omställningen till en hållbar värld. Att säkerställa en höjd kunskapsnivå hos såväl ledare som individer i samhället i stort är här centralt liksom att bättre förstå att kopplingen mellan individens utvecklingsförmåga och världens möjlighet att uppnå hållbar utveckling avgör. Att utveckla ledare för samhällstransformation handlar därför även om att *stärka inre förmågor för att möta yttre utmaningar* och se vilka färdigheter vi som individer behöver utveckla för att bidra till omställningen.

Ledare i politiken, näringslivet, det offentliga, akademi och civilsamhälle har en unik position där deras beslut och prioriteringar påverkar den egna verksamheten, men också samhället i stort. Att leda omställningen till hållbar utveckling kräver ett starkt, moget och modigt ledarskap som verkar långsiktigt och som vågar förändra och utmana befintliga strukturer som idag är ohållbara. En viktig del här handlar om att öka medvetenheten om hur olika beslut påverkar utvecklingen ekonomiskt, miljömässigt och socialt här och nu, men också för kommande generationer.

Politiken ansvarar för att skapa förutsättningar som möjliggör och stödjer omställningen för samhällets alla aktörer

Politiken behöver föregå med gott exempel för arbetet och med mod och visioner visa vägen för att medborgare och samhällets olika aktörer själva ska våga utmana invanda beteenden och befintliga strukturer och leda omställningen mot hållbar utveckling. Det politiska ledarskapet behöver

tydligare ta ställning för hållbar utveckling genom bred politisk förankring om långsiktiga prioriteringar och spelregler för att möjliggöra omställningen. För att skapa förutsägbara spelregler och också undvika att kortsiktiga beslut står i strid med omställningen behöver överenskomna prioriteringar sträcka sig längre än en mandatperiod. Politiken bär också ansvar för att

- skapa förutsättningar för att kunskapsnivån om hållbar utveckling höjs i hela samhället genom att se till att medborgare får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling
- säkerställa att förutsättningar finns och att initiativ tas för att involvera människor i omställningen och stärka deras möjligheter till dialog och delaktighet i samhällstransformationen.

Marknadens och samhällets aktörers ansvar

För marknadens och samhällets aktörer innebär detta att företag, organisationer, myndigheter, regioner och kommuner agerar för att hållbarhet blir en självklar och integrerad del i den egna organisationen liksom i resten av värdekedjan. För det krävs

- ett modigt ledarskap och kompetens att leda omställning till hållbar utveckling. Kompetens för att på ett insiktsfullt sätt kunna fatta beslut som tar hänsyn till ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet som också säkerställer ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser, samt hur beslut påverkar olika grupper
- att i alla beslutsfattande rum beakta de tre dimensionerna i beslutsunderlaget
- att med stöd av kunskap våga prioritera, men också omprioritera och pröva sig fram, och på allvar säkerställa att den egna organisationen arbetar långsiktigt tillsammans och med ansvar för utvecklingen inom hela den egna värdekedjan
- att säkerställa att medarbetares och medborgares kompetens, erfarenheter och idéer tas tillvara eftersom allas kunskap, förmåga och

vilja är centrala för att åstadkomma nödvändiga förändringar, med målet att möjliggöra för människor att i sin vardag involvera sig i omställningen till hållbar utveckling.